

Tyney Karjalainen, tutkija, Ulkopoliittinen instituutti
Katariina Mustasilta, johtava tutkija, Ulkopoliittinen instituutti

SOTA UKRAINASSA

VENÄJÄN HYÖKKÄYS MUUTTI JO EUROOPAN UNIONIA

Venäjän hyökkäys Ukrainaan on pakottanut Euroopan unionin muuttumaan ulko- ja turvallisuuspoliittisena toimijana. Mittavien talouspakotteiden rinnalla se teki historiallisen päätöksen sotamateriaaliavun toimittamisesta Ukrainaan. Ukrainalaisten näkökulmasta apu tulee myöhään, mutta päätöksellä on Ukrainaa laajempaa merkitystä.

Euroopan unionin ulko- ja turvallisuuspoliittisella toimijuudella ei olisi uskottavaa tulevaisuutta, jos se seuraisi sivusta Venäjän presidentti Vladimir Putinin 24. helmikuuta 2022 aloittamaa laajamittaista hyökkäyssotaa Ukrainassa. Hyökkäys horjuttaa koko Euroopan turvallisuuspoliittista järjestystä ja sääntöperustaisuutta sekä EU:n lupauspausta tarjota tulevaisuudennäkymiä kumppaneilleen naapurustossaan tai kauempana. Hyökkäys nostaa esiin kysymyksen, voidaanko Ukraina – joka vuosien 2013–2014 kansannousun jälkeen on suoraviivaisesti, vaikka kompastellen, edennyt tiellään eurooppalaiseksi demokraattiseksi valtioksi – yhtäkkiä voimakkein kaapata takaisin Moskovan poliittiseen ohjaukseen. Ukraina puolustautuu ja sodan

lopputulosta ei tiedetä, mutta EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa se on jo muuttanut pysyvästi.

Impulssi EU:n uudelle turvallisuuspoliittiselle roolille tuli viimeistään hyökkäyssodan toisena päivänä, jolloin Ukrainan puolustusministeriö kehotti kiovalaisia valmistamaan Molotovin kokteileja kaupungin puolustamiseksi. Euroopan pääkaupungeissa kiihtyi keskustelu siitä, voidaanko aseita tai ampumatarvikkeita viedä Ukrainaan. Konfliktialueille aseviennin kieltävät lait eivät suoraan koske Ukrainan tilannetta, jos kyse olisi lahjoituksista eikä kaupankäynnistä, mutta aseiden toimittamiseen liittyvät riskit, kuten aseiden päätyminen väriin käsiin, ovat samoja. Korostaen Ukrainan oikeutta puolustaa itseään

aggression edessä useat jäsenmaat – Suomi, Ruotsi ja Saksa mukaan lukien – päätyivät tarjoamaan myös aseellista materiaalitukea.

Yksittäisten jäsenmaiden lisäksi EU:n korkea edustaja Josep Borrell esitti Euroopan rauhanrahaston käyttämistä. Vuoden vanha rauhanrahasto oli jo syntyessään poikkeuksellinen EU-instrumentti, sillä se mahdollistaa ampumatarvikkeiden viemisen kolmansiin maihin. EU:n ulkoministerit puolsivat Borrellin ehdotusta noin puolen miljardin arvoisesta tuesta. Päätös on EU:lle historiallinen: EU rahoittaa ns. tappavaa sotamateriaalia ensimmäistä kertaa ja vielä valtioiden välisen sodan kontekstissa.

Pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna EU:n ja sen jäsenmaiden päätökset tulevat Ukrainan

kannalta myöhään ja kielivät EU:n vaikeuksista vastata Ukrainan turvallisuustarpeisiin. EU:n Ukrainapolitiikan ytimessä on ollut globaali-strategiasta kumpuava resilienssin eli yhteiskunnan adaptiivisuuden ja kriisinsietokyvyn kehittäminen. Tarve resilienssikonseptille länsimaisessa turvallisuusajattelussa syntyi, kun perinteisen puolustuksen ja vakauden logiikkojen todettiin sopivan huonosti nykyajan epämääräisiin tai tulevaisuuteen sijoittuviin riskeihin. Kestävän ja modernin talouden ohella EU on pyrkinyt Ukrainassa rakentamaan modernia lainsäädäntöä ja kansalaisyhteiskuntaa, tukemaan reformeja ja korruption kitkemistä sekä purkamaan hallinnon keskittyneisyyttä. Ukrainan näkökulmasta yhteistyössä on ollut kyse EU:n asettamien edellytysten täyttämisestä toiveena EU-jäsenyys.

Vaikka resilienssi-strategialla on perustelunsa Ukrainan sisäisen kehityksen kannalta, se on toiminut heikommin perinteisen sodan uhkaan varautumisessa. Resilienssiajattelussa, jossa uhkaaja on monimutkainen tai vielä hahmoton, huomio keskitetään potentiaalisen uhrin vahvistamiseen: uhrista, oli se yhteiskunta tai yksilö, on tultava joustavampi, sitkeämpi ja nopeampi toipumaan shokeista. Ongelma on, että vastuu siirtyy liiaksikin uhrille, pois kansainvälisen yhteisön harteilta (kuten neuvotteluista tai vastatoimista) ja hyökkääjältä:

lopputulos on konkreettinen Ukrainassa, joka nyt joutuu olemaan ”resilientti”. Tätä Ukraina onkin ollut, ja sen resistanssi on kannustanut EU:n vastatoimia.

Ukraina on tavoitellut kovempaan turvallisuuteen keskittyvää yhteistyötä kansainvälisen yhteisön kanssa, kulminaationa NATO-jäsenyystavoitteen kirjaaminen maan perustuslakiin. Presidentti George W. Bush kannatti Ukrainan ottamista NATO:n jäseneksi jo vuonna 2008, mutta Saksa ja Ranska torppasivat prosessin. Vuonna 2014 alkaneiden Krimin miehityksen ja Itä-Ukrainan sodan jälkeen Ukraina pyysi myös rauhanturvajoukkoja mutta turhaan; sen sijaan on perustettu tarkkailuoperaatioita, ja EU lähetti Ukrainaan siviiliturvallisuussektoria kehittävän operaation komission projektien ja delegaation rinnalle.

EU:n voimakas vastareaktio Venäjän avoimeen hyökkäykseen viestii unionin ja sen jäsenmaiden kyvystä luoda nahkansa uudelleen kriisissä. Pikavauhdilla voimaan saatiin ennennäkemättömän mittavia talouspakotteita, EU:n mittainen ilmatilan sulku Venäjän lentoliikenteeltä, Nordstream 2 -kaasuputkihankkeen keskeyttäminen ja päätökset ampumatarvikkeiden toimittamisesta. Joidenkin mielestä EU:n ja läntisten kumppanien vastatimet olivat liiankin aggressiivisia, mikä lisää ydinase-eskalaation

riskiä. Samaan aikaan monet vastatoimista tehoavat sotilaalliseen hyökkäykseen verrattuna pitkällä aikajänteellä – pahimmillaan vastavallan vaihduttua Kiovassa.

Ukrainan sodan lopputulos on edelleen auki. Varmaa on, että sota tulee vaatimaan EU:lta sekä globaalin että naapuruston maita koskevan strategian uudistamista, ja ensiaskeleet on jo otettu. Mahdollisuus Venäjän sotilaalliseen aggressioon on huomioitava jatkossa paremmin, mikä sopii yhteen jo käynnissä olevan prosessin kanssa EU:n strategisen kyvykkyyden kasvattamiseksi.

EU:n ajamat arvot tai sen rooli rauhanrakentajana eivät ole menettäneet merkitystään – päinvastoin, mutta EU toteuttaa ulkopoliittikaansa kontekstissa, jossa käytetään myös sotilaallista voimaa. EU:n on kyettävä huomioimaan tämä ulkopoliitikassaan, mukaan lukien naapuruuspolitiikassaan, joka on perustunut toiveeseen siitä, että aseellinen väliintulo ei keskeytä yhteistyötä. Nyt EU:n on huomioitava Ukrainan EU-jäsenyys-hakemus – vaikka jäsenyysproseduuria ei voitaisikaan muuttaa, Eurooppaa puolustavat ukrainalaiset ansaitsevat tunnustuksen sitoutuneisuudestaan. Jäsenyysperspektiivin avaaminen olisi iso päätös sekä Ukrainalle että EU:lle, jonka täytyy joka tapauksessa käydä nyt laajempaa keskustelua laajentumispolitiikastaan. /